

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ԼԻԼԻՅԱ ՎՅԱԶԵՍԼԱՎԻ ԱՍՐՅԱՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ՓՈԽԱԿԵՐՊՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

**ԺԳ.00.01- «Մանկավարժության տեսություն և պատմություն»
մասնագիտությամբ մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2016

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝ մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Ա. Ս. Ավանեսյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր **Պ. Հ. Գևորգյան**
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Թ. Ս. Հարությունյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝ **Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան**

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2016 թ. հունիսի 10-ին, ժամը 14⁰⁰ -ին Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի մանկավարժության 065 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0025, ք. Երևան, Աբովյան 52^ա, ԵՊՀ-ի հայ բանասիրության ֆակուլտետի մասնաշենք, թիվ 203 լսարան:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գիտական գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2016 թ. մայիսի 10-ին:

Մանկավարժության 065 մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝ մանկ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Ա. Փ. Ղազարյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Թեմայի արդիականությունը: 21-րդ դարում մարդկության առջև ծառայած սոցիալ-տնտեսական բազմաթիվ խնդիրների լուծման կարևորագույն միջոցներից են ժամանակակից կրթությունը և մտավոր կապիտալի զարգացումը: Ներկայումս երկրների միջև մրցակցությունը ծավալվում է նաև գիտության և առաջատար տեխնոլոգիաների, ուստի և բարձրագույն կրթության ոլորտներում:

20-րդ դարի 80-ական թթ. վերջերից ԽՍՀՄ փլուզման գործընթացի մեկնարկի և Հայաստանի ու Արցախի անկախացման գործընթացներին զուգընթաց օրախնդիր դարձավ նաև բարձրագույն կրթության համակարգի բարեփոխումը:

Այսպիսով, թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է՝

1. քննարկվող ժամանակաշրջանում Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի արդյունավետ զարգացման առանձնահատկություններով,
2. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման գործընթացներն ու հիմնախնդիրները բարեփոխումների համատեքստում գիտականորեն հիմնավորելու և հետազոտության արդյունքները գիտական շրջանառության մեջ ներդնելու միտումով,
3. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի համանման քաղաքականության և կառուցակարգերի վերաբերյալ ամբողջական պատմության ստեղծման անհրաժեշտությամբ,
4. բարձրագույն մասնագիտական կրթության և բարձրագույն դպրոցի մանկավարժության հետագա զարգացման գործում սույն հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությամբ:

Հետազոտության նպատակը: Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի կայացման ու զարգացման օբյեկտիվ օրինաչափությունների և փոխակերպման ուղղությունների ուսումնասիրումն ու այդ համակարգերի բացահայտումը:

Հետազոտության խնդիրները: Սույն նպատակից բխում են հետևյալ խնդիրները՝

1. ուսումնասիրել և համեմատել Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի ձևավորման նախադրյալներն ու պատմական զարգացման առանձնահատկությունները,
2. համեմատական վերլուծություն իրականացնել և բացահայտել երկու հանրապետությունների բարձրագույն կրթության համակարգերի ընդհանրությունները, տարբերությունները և փոխազդեցության հիմքերն ու օրինաչափությունները,
3. հիմնավորել Արցախի կրթության համակարգի ներդաշնակեցումը Հայաստանի բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման և բարեփոխումների իրականացման գործընթացներին,

4. հիմնավորել Բոլոնիայի գործընթացի շրջանակներում Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի և համանման կառավարման այլ համակարգերի փոխակերպման հիմնախնդիրները բարեփոխումների համատեքստում:

Գիտական նորույթը.

1. ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանում բացահայտվել են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման հիմնախնդիրները,
2. բացահայտվել են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի համանմանություններն ու առանձնահատկությունները, զարգացման քաղաքականության իրականացման պատճառահետևանքային կապերը,
3. առկա իրավական փաստաթղթերի և գործող կրթական չափորոշիչների համակողմանի վերլուծության արդյունքում վեր են հանվել Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի բովանդակային համանման կաղապարներն ու կառուցակարգերը,
4. նորովի լուսաբանվել են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման ու բարեփոխումների իրականացմանն առնչվող հիմնահարցերը և առաջարկվող հանգուցալուծումները,
5. նոր մոտեցմամբ հիմնավորվել է երկու հանրապետությունների կրթության համակարգերի փոխակերպման անհրաժեշտությունը՝ կարևորելով մեկ միասնական կրթական տարածքի ստեղծումը,
6. մասնագիտական կրթական ծրագրերի համակողմանի վերլուծության արդյունքում ներկայացվել են մասնագիտական կրթական ծրագրերի մշակման նոր մոդելի մոտեցումներ:

Պաշտպանության ներկայացվող դրույթները.

1. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի ձևավորման ու զարգացման ուղղությունները, մասնավորապես՝ բարձրագույն կրթության քաղաքականությունները, կառուցակարգերը, կազմակերպման սկզբունքներն ու մեթոդները հիմնված են մի շարք միանման առանձնահատկությունների և օրինաչափությունների վրա:
2. Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգի ներկա վիճակը, փոխակերպման գործընթացը և զարգացման հեռանկարները պայմանավորված են Հայաստանի բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման միտումներով: Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգի համաչափ զարգացմանը նպաստող առանցքային գործոններից է մեկ միասնական կրթական տարածքի ձևավորումը, որը բխեցնում է միասնական կրթական ծրագրերի ստեղծման և համապատասխան որակավորումների շնորհման անհրաժեշտություն:

3. Հայաստանի և Արցախի մեկ միասնական կրթական տարածքի ձևավորման և համապատասխան միասնական կրթական ծրագրերի մշակման համար անհրաժեշտ է այնպիսի մոդել, որը կներառի միասնական մոտեցումներ և ուսանողների շարժունությանը նպաստող կառուցակարգեր՝ արդյունավետ դարձնելով երկու հանրապետությունների բարձրագույն կրթության համակարգերը, ինչպես նաև նպաստելով դրանց համաչափ զարգացմանը:

Տեսական նշանակությունը: Ատենախոսությունում ներկայացված հետազոտության եզրահանգումները գիտական նշանակություն ունեն և միտված են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության կառավարման գործընթացներում սկզբունքորեն նոր մոտեցումների կիրառմանը: Հետազոտությունը՝ որպես գիտատեղեկատվական աղբյուր, կարող է օգտագործվել բարձրագույն կրթության քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացներում, ինչպես նաև որոշակիորեն լրացնել հայկական բարձրագույն դպրոցի և մանկավարժական մտքի պատմությունը:

Գործնական նշանակությունը: Ատենախոսությունը կարող է էական լրացում կատարել հայ մանկավարժության պատմության գործում և հիմք հանդիսանալ հետագա լրացուցիչ գիտական հետազոտությունների համար: Ատենախոսության մշակումները կարող են լայնորեն կիրառվել մանկավարժագիտության և հարակից գիտությունների շրջանում, մասնավորապես՝ կրթության կազմակերպման և կառավարման, բարձրագույն կրթության քաղաքականության ոլորտներին վերաբերող դատընթացներում:

Աշխատանքի կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից (ինը ենթագլուխներ), եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից: Աշխատանքի ծավալը կազմում է համակարգչային շարվածքի 157 էջ:

ԱՏԵՆԱՒՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորվում է թեմայի արդիականությունը, բնութագրվում են հետազոտության նպատակը, խնդիրները, գիտական նորույթը, տեսական և գործնական նշանակությունը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ինչպես նաև աշխատանքի կառուցվածքը և ծավալը:

Հետազոտության առաջին գլուխը՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության համակարգերի ձևավորման ու զարգացման փուլերը և գիտատեսական հիմքերը», բաղկացած է երեք ենթագլուխներից և եզրակացությունից: Առաջին ենթագլխում՝ «Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն կրթության համակարգի ձևավորման ու զարգացման փուլերը», քննարկվում են հիմնահարցի պատմության տեսական դրույթները: Հայաստանի Հանրապետությունում կրթության և գիտության

զարգացումը կենսական նշանակություն է ունեցել երկրի սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումներին, միջազգային վարկանիշի բարձրացմանը, նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը և մրցակցային առավելության ձեռքբերմանը միտված գործընթացներում: Վերջիններիս արդյունավետ իրականացումը պայմանավորված է ազգային դիրքորոշմամբ և կրթության ոլորտում գաղափարների ու հմտությունների նպատակային կիրառմամբ:

Կրթական համակարգի բարեփոխումների իրականացման համար լուրջ խոչընդոտ էր կրթական համակարգը կարգավորող օրենսդրության և կրթական համակարգի զարգացման ծրագրերի բացակայությունը, որի արդյունքում համակարգի իրական բարեփոխումները երկար ժամանակ չէին մեկնարկում: Մինչև 1999 թ. «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը կրթական համակարգը շարունակում էր գործել խորհրդային ժամանակաշրջանում ընդունված կրթակարգերի համաձայն, որոնք ժամանակավորապես հիմք էին ծառայում կրթական համակարգի բարեփոխումների և հետագա զարգացման համար: Սակայն պայմանավորված պետության անկախացմամբ, կառավարման նոր համակարգի որդեգրմամբ և հասարակական կյանքում տեղի ունեցած փոփոխություններով՝ պարզ դարձավ, որ այդ կրթակարգերը չէին կարող բարելավել առկա իրավիճակը, և դրանց զգալի մասն արդեն գործող չէր: Սակայն կրթական համակարգի արագընթաց բարեփոխումները կարող էին հանգեցնել բացասական հետևանքների, այդ պատճառով դրանք պետք է իրականացվեին ոչ թե կտրուկ, այլ աստիճանական կերպով:

Այսպես, 1999 թ. ընդունվեց «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքը, որն արտացոլեց կրթության ոլորտի առանձնահատկությունները: Առաջնային խնդիր էր հանրակրթության ոլորտի բարեփոխումը, որի իրականացման ուղղությամբ նախևառաջ մեկնարկեց դասագրքերի ստեղծման գործընթացը՝ հիմք ստեղծելով նոր կրթական համակարգի ձևավորման համար: Հետագա փոփոխությունները ուղղված էին կրթական համակարգի կառավարմանը, ֆինանսավորմանը, կառուցվածքին և կրթության բովանդակությանը: Բացի օրենսդրական դաշտի կատարելագործումից պետությունը որդեգրել է նաև միջնաժամկետ և երկարաժամկետ զարգացման ծրագրավորման քաղաքականությունը, ինչն արտահայտվում է կրթության ոլորտի զարգացման ծրագրերում: 2001 թ. Ազգային ժողովում առաջին անգամ օրենքի ուժ է ստացել «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2001-2005 թվականների պետական ծրագիրը», որի նպատակն էր ապահովել կրթության համակարգի առաջանցիկ զարգացումը՝ որպես պետականության ամրապնդման և հասարակության սոցիալ-տնտեսական առաջընթացի գործոն: Այդ ծրագրի շրջանակներում իրականացվել են մի շարք բարեփոխումներ, որոնց շնորհիվ մեծացել են ուսումնական հաստատությունների ինքնավարությունն ու պատասխանատվությունը, ընդլայնվել է քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը, նպատավոր պայմաններ են ստեղծվել

կրթության համակարգի և գործարար հանրության արդյունավետ երկխոսության համար, կառավարման մարմինների գործունեությունը դարձել է ավելի թափանցիկ:

Այսպիսով, վերոնշյալ կրթական բարեփոխումները նպաստեցին ՀՀ սոցիալ-տնտեսական հարաբերություններում փոփոխությունների իրականացմանը՝ միտված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների գիտակրթական համակարգի բարելավմանը:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «**Լեռնային Ղարաբաղի բարձրագույն կրթության համակարգի ձևավորման ու զարգացման փուլերը**», ցույց է տրվում, որ պատմության տարբեր շրջաններում հայ կրթական համակարգի ձևավորմանն ու զարգացմանը զուգահեռ ամուր և փոխկապակցված կերպով զարգացել է նաև Արցախի կրթության համակարգը՝ անհրաժեշտ հիմք դառնալով միջնակարգ մասնագիտական և բարձրագույն կրթության համակարգերի ձևավորմանն ու հետագա զարգացման համար: Հաշվի առնելով Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման ուղղությունների և Հայաստանի կրթության համակարգի հետ դրանց սերտաճման անհրաժեշտությունը՝ բնութագրվել են նաև Արցախի կրթության համակարգի զարգացման պատմաշրջանները: Փաստագրական նյութերի ուսումնասիրությունից տեղեկանում ենք նաև, որ Լեռնային Ղարաբաղում ժողովրդական կրթության, հատկապես որակյալ կադրերի պատրաստման բնագավառում առաջադրված ծրագրային պահանջների կենսագործումը միշտ եղել է Հայաստանի մտավորականության ուշադրության կենտրոնում: Խորապես մտահոգված լինելով Արցախում մասնագիտական բարձրագույն դպրոցի հիմնադրման և բարձրորակ կադրերի պատրաստման հարցերով՝ Հայաստանի և Ղարաբաղի հայրենասեր գործիչները ակտիվ աշխատանք են տանում Հայաստանի անբաժան հատվածում՝ Ղարաբաղում բարձրագույն ուսումնական հաստատություն հիմնադրելու ուղղությամբ: Այդ նպատակով որոշ նախապատրաստական աշխատանքներ տանելուց հետո 1938-1939 ուստարում Շուշիում բացվում է առաջին բարձրագույն ուսումնական հաստատությունը՝ երկամյա մանկավարժական ինստիտուտը:

Սակայն շատ կարճ տևեց Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզում բացված, բայց կարճատև գիտամանկավարժական գործունեություն ծավալած առաջին երկամյա մանկավարժական (ուսուցչական) ինստիտուտի գիտակրթական գործունեությունը (1939-1953 թթ): Այն փակվեց, և հայկական բաժինը տեղափոխվեց Բաքվի պետական մանկավարժական ինստիտուտ:

Այսպիսով, վերոնշյալ փաստերի համադրումից և պատմաքննական վերլուծությունից գալիս ենք այն եզրահանգման, որ Լեռնային Ղարաբաղում բուհական կրթության հիմքերը դրվել են դեռևս 1938-1939 ուստարում և զարգացման վերելքին հասել 1939-1953 թթ., իսկ երկու տասնամյակ հետո (1969-1988 թթ.) Լեռնային Ղարաբաղում ձևավորվում ու զարգանում է բուհական նոր համակարգ:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 1974-1988 թթ. Ստեփանակերտի մանկավարժական ինստիտուտը վերակառուցվում է և ենթարկվում բովանդակային փոփոխությունների, մասնավորապես՝ փոխվում է ինստիտուտի ուղղվածությունը, աստիճանաբար ընդլայնվում է ուսումնագիտական կրթօջախի կառուցվածքը, ստեղծվում են նոր ֆակուլտետներ, որոնց հիման վրա ձևավորվում են նոր ամբիոններ, կայուն կերպով աճում է ուսանողների ընդունելության թիվը: Պետք է նշել նաև, որ Ստեփանակերտի մանկավարժական ինստիտուտի գործունեության տարիներին (1974-1988 թթ.), այն էլ Ադրբեջանի իշխանությունների ազգահալած քաղաքականության պայմաններում, ինստիտուտի հայկական բաժնի ուսանողների ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների, երիտասարդ դասախոսների վերապատրաստման, Հայաստանի բուհերում ձևակերպված հայցորդների ու ասպիրանտների ստեղծագործական աշխատանքների (ատենախոսությունների) կատարման, ավարտման և պաշտպանության կազմակերպման, ինչպես նաև հայկական բաժնում ուսուցման գործընթացի որակի բարձրացման ուղղությամբ ունեցած ձեռքբերումներում իրենց ծանրակշիռ ներդրումն են ունեցել նաև Հայաստանի բուհերի ղեկավարները, վաստակաշատ գիտնականները, բուհերի մասնագիտական ամբիոններն ու կրթության ոլորտի առաջատար մասնագետները: Չնայած բազմաթիվ խոչընդոտների՝ Լեռնային Ղարաբաղում, այնուամենայնիվ, պահպանվել է այդ կրթօջախի հայաշունչ ոգին:

Երրորդ ենթագլուխը նվիրված է «**Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության միասնական քաղաքականությունն ու զարգացման միտումները**» խորագրով հիմնահարցի գիտամանկավարժական լուսաբանմանը: Հայաստանի անկախացումից հետո (1991 թ. սեպտեմբերի 21) Արցախը նույնպես ձեռք բերեց քաղաքական անկախություն (1992 թ. սեպտեմբերի 2), և երկու հանրապետություններն էլ նախորդ տասնամյակների համեմատ նշանակալից հաջողությունների հասան տնտեսության, մշակույթի, գիտության ու կրթության բնագավառներում: Հայաստանը և Արցախը հնարավորություն ունեցան միասնաբար լուծելու իրենց առջև ծառայած սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, հոգևոր-մշակութային և կրթական հիմնախնդիրները: Նախկին ԽՍՀՄ-ի, հատկապես Բաքվի իշխանության կողմից հայության նկատմամբ կիրառվող պանավորված ու վարչահրամայական մեթոդներով կառավարվող տնտեսությունից և քաղաքականացված կրթական համակարգից անցումն ազատականի ոչ միայն արմատապես փոխեց նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության և նորաստեղծ Արցախի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական հարաբերություններն ու քաղաքական կյանքը, այլև հրատապ խնդիր դարձրեց բարձրագույն միասնական կրթության համակարգի ստեղծումն ու զարգացումը, ինչպես նաև կրթության միասնական քաղաքականության իրականացումը: Այս առումով թերևս առավել քան կարևորվում է նաև բարձրագույն կրթության համակարգի կազմակերպման նախորդ՝ խորհրդային հասարակարգի բարձրագույն կրթության համակարգի առաջավոր և ուսանելի փորձը, որը կարող է

հիմք հանդիսանալ բարձրագույն միասնական կրթության արդյունավետ համակարգի ստեղծման, զարգացման ու բարելավման համար:

Ընդհանրացնելով վերոնշյալը՝ պետք է նշել, որ բարձրագույն կրթության համակարգում Հայաստանի և Արցախի կրթության միասնական քաղաքականության իրականացումը ենթադրում է, որ.

1. Հայաստանի և Արցախի բուհերը պետք է ունենան համանման քաղաքականություն ու համակարգված ընթացակարգեր և ապահովեն միասնական ծրագրերի ու որակավորումների համապատասխանությունը չափորոշիչներին՝ նպատակաուղղված կրթության որակի մշակույթի ստեղծմանն ու ամրապնդմանը:
2. Բարձրագույն կրթության քաղաքականության գլխավոր նպատակն է ապահովել թողարկվող մասնագետների գիտական երաշխավորությունների տեխնոլոգիաների, մշակված մեթոդիկաների որակի և պետության, հասարակության պահանջների համապատասխանությունը:
3. Բարձրագույն կրթության գլխավոր նպատակը պետք է լինի սովորողների մտավոր, հոգևոր և ֆիզիկական կարողությունների զարգացումը, նրանց հայրենասիրական ոգով դաստիարակումը:

Աշխատանքում դիտարկվում են նաև Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության բնագավառում պետական միասնական քաղաքականության հետևյալ խնդիրները՝

- բարձրագույն և հետբուհական կրթության որակի ապահովում,
- աջակցություն պետության համար առաջնային և մեծ նշանակություն ունեցող բնագավառներում մասնագետների պատրաստմանը,
- միջազգային գիտակրթական համագործակցության զարգացում,
- բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության համակարգի զարգացում և մրցունակության բարձրացում միջազգային ասպարեզում,
- Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության համակարգերում կրթության որակի ներքին ու արտաքին գնահատման մեխանիզմների և հավատարմագրման միջազգային (եվրոպական) չափանիշների ներդրում,
- հավատարմագրված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների իրավահավասարության ապահովում:

Իրավական փաստաթղթերի և այլ նյութերի վերլուծությունից հետևում է, որ Հայաստանը և Արցախը միասնաբար ապահովում են նաև բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության զարգացումը հետևյալ ձևերով՝

- ա) անցում բարձրագույն կրթության որակավորման երկաստիճան համակարգի,
- բ) հետբուհական կրթության համակարգի կատարելագործում,

գ) կրթության զարգացման պետական ծրագրերի մշակում և իրականացում:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալը, հարկ է նշել, որ բարձրագույն դպրոցի զարգացման ներկայիս փուլում բարձրագույն կրթության ազգային համակարգերի զարգացումն ենթադրում է համաշխարհային գիտության ու տեխնիկայի առաջընթացին համահունչ և համամարդկային արժեքների վրա հիմնված միջազգային համագործակցության գործընթացների իրականացում:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը՝ **«Բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարման ու զարգացման միտումները Հայաստանի Հանրապետությունում և Արցախի Հանրապետությունում»**, բաղկացած է երկու ենթագլուխներից և եզրակացություններից: Առաջին ենթագլխում՝ **«Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության կառավարման գործառույթների, սկզբունքների ու մեթոդների գիտամանկավարժական վերլուծությունը»**, լուսաբանվում են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության կառավարման գործառույթները, սկզբունքներն ու մեթոդները, որոնք արտացոլում են կառավարման բովանդակությունը: Ներկայումս պետական և ազգային կարևորագույն խնդիր է համարվում կրթության համակարգի զարգացումը, գիտական կառավարումը, միջազգային չափանիշներին նրա համապատասխանեցումը և միջազգային ասպարեզում նրա մրցունակության ապահովումը: Հայաստանի և Արցախի կրթության ոլորտի կառավարման հիմնական նպատակն է կառավարման ենթահամակարգերի ուսումնասիրության հիման վրա հասնել նրանց աշխատանքի այնպիսի կազմակերպման, այդ ենթահամակարգերի ներսում տարրերի այնպիսի փոխկապակցվածության և արտաքին միջավայրի հետ այնպիսի փոխազդեցության կառուցման, որ այդ ենթահամակարգերի գործունեության արդյունքները լինեն լավագույնը և ծառայեն գործունեության նպատակներին:

Որպես ընդհանրացում՝ նշենք, որ Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի կառավարման գործում կան ընդհանուր միասնական կառավարման գործառույթներ, սկզբունքներ ու մեթոդներ և այլ ընդհանուր հիմնախնդիրներ, որոնք բնորոշ են երկու հանրապետություններին, հետևաբար, դրանց լուծման ուղիները որոնելիս պետք է հաշվի առնել նաև նրանց առանձնահատկությունները՝ միաժամանակ խրախուսելով համագործակցությունը, քանի որ արցախահայությունը հայ ժողովրդի անբաժանելի մասն է կազմում և իր անգնահատելի դերն ունի հայ ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, մշակութային կյանքում և այլ ոլորտներում:

Ատենախոսության երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Բարձրագույն կրթության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում և Արցախի Հանրապետությունում»**, լուսաբանվում են Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգային հիմնախնդիրները կրթության բարեփոխումների համատեքստում: Հետազոտության բնույթից ելնելով՝ քննության են առնվում առանցքային խնդիրները: Դրանցից են՝

1. մանկավարժական մասնագետների պատրաստման որակը և ներկայացվող միասնական պահանջների փոփոխություններն ընդհանուր կրթության զարգացող համակարգում,
2. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության պետական ֆինանսավորումը և կրթության բնագավառում փոխափոխված հարկային քաղաքականությունը,
3. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության ոլորտում կատարված ներդրումները և դրանց արդյունավետությունը բարձրագույն կրթության ներկայիս բարեփոխումների համատեքստում:

Ինչպես ցույց են տալիս ուսումնասիրությունները, Հայաստանում և Արցախում մեծ է այնպիսի կրթություն և մասնագիտություն ձեռք բերելու ձգտումը, որոնք մրցունակ կլինեն միջազգային աշխատաշուկայում: Ժամանակակից պայմաններում մրցունակության ձեռքբերումը և ապահովումը որոշիչ է կրթության համակարգի արդյունավետ կառավարման խնդրում: Այս նպատակով Հայաստանում և Արցախում կրթական ազգային համակարգերն անցում են կատարում միասնական երկաստիճան համակարգերի և ծրագրերի ընդհանուր կրթական չափորոշիչների՝ միաժամանակ հաշվի առնելով ազգային և միջազգային աշխատաշուկայի պահանջները: Հայաստանի բուհերում և ԱրՊՀ-ում կատարած մեր ուսումնասիրությունների վերլուծությունները հիմնավորում են այն, որ ուսուցման բովանդակության և տեխնոլոգիաների բնագավառներում ապագա մանկավարժ մասնագետների պատրաստումը դեռևս դուրս չի գալիս առկա սահմաններից և չի հանգեցնում արմատական բարեփոխումների: Գտնում ենք նաև, որ Հայաստանում և Արցախում մանկավարժական կրթության գործող ներկայիս համակարգերն իրենց գերատեսչական մշակմամբ ու ծավալներով կհամապատասխանեն ժամանակակից բուհի պահանջներին, եթե վերացվեն մանկավարժական կադրերի պատրաստման գործընթացները խոչընդոտող առկա թերությունները: Դրանցից հատկապես կարևորում ենք հետևյալ թերությունները՝

1. մանկավարժական կրթության և հանրակրթության բովանդակության, ձևերի ու մեթոդների նորացման գործընթացներում հումանիտար և տեխնոլոգիական ուղղությունների անհավասարակշռությունը,
2. մանկավարժական կրթության հիմնախնդիրների ոչ բավարար մշակվածությունը՝ պայմանավորված ուսուցման մեջ նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման անկատարությամբ,
3. մանկավարժական ուսումնական հաստատություններում դիմորդների ընտրության, մասնագիտական կողմնորոշման և ախտորոշման (դիագնոստիկ) ծառայությունների անկատարությունը,
4. մանկավարժական կադրերի պատրաստմանը, վերապատրաստմանը և որակավորման բարձրացմանն ուղղված աշխատանքների անկատարությունը և այլն:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 2006-2007 ուստարվանից ի վեր Հայաստանի և Արցախի բուհերում գործադրվեց ռոտացիոն համակարգը՝ որպես ուսանողների շահագրգռման և ուսուցման որակի բարձրացման միջոց, ինչպես նաև բուհում բարձր առաջադիմություն ցուցաբերող և տաղանդավոր ուսանողների ուսման վարձի փոխհատուցման ձև: Այս համակարգի կիրառումը հնարավորություն է տալիս հրաժարվելու պետպատվերի հասկացությունից և վճարովի համակարգում սովորող ուսանողներին տեղափոխելու անվճար ուսուցման համակարգ՝ որպես նրանց բարձր առաջադիմության փոխհատուցում: Դրամաշնորհների տրամադրումը պետական ծրագրերի, պայմանագրերի և պետպատվերի հետ մեկտեղ պետք է հանդիսանա կրթական ծառայություններ մատուցողների նպատակային սուբսիդավորման ձև: Պետության կողմից կրթության անուղղակի ֆինանսավորումը կատարվում է առաջին հերթին կրթական ծառայություններ մատուցողների համար հարկային արտոնություններ սահմանելու, ինչպես նաև կրթության զարգացմանը նպաստող ներդրումների և հովանավորողներին արտոնություններ տրամադրելու ձևով:

Այսպիսով, այսօր Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության համակարգի միասնական բյուջետային քաղաքականությունը պետք է ունենա հստակ արտահայտված սոցիալական կողմնորոշում: Բարձրագույն կրթությանը հատկացված բյուջեում պետք է առաջնային լինեն նաև այն ծախսերը, որոնք ուղղված են բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների հասանելիության ապահովման:

Առաջարկում ենք նաև հաշվի առնել մի շարք պահանջներ, որոնց բավարարումն ուղղված է Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի ֆինանսավորման բարեփոխմանը.

- բարձրացնել բարձրագույն կրթությանն ուղղված ֆինանսական միջոցների օգտագործման արդյունավետությունն ու նպատակայնությունը,
- ապահովել բուհերի ինքնավարությունն եկամուտների և ծախսերի պլանավորման տեսանկյունից,
- ֆինանսավորման տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել բուհերի նկատմամբ,
- ստեղծել նախապայմաններ բուհերի և դրանց գործունեության առավել ռացիոնալ կազմակերպման միջոցների խնայողության և նպատակային վերաբաշխման համար և այլն:

Հանգամանորեն ցույց է տրվում նաև, որ Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության հիմնարար հիմնախնդիրներից մեկն էլ այդ ոլորտում պետության ներդրումներն են, որոնց իրականացման համար, սակայն, դեռևս արգելք են հանդիսանում երկրի ֆինանսական դժվարությունները:

Ատենախոսության երրորդ գլուխը՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության համակարգերի

փոխակերպումը և միասնական կառավարման հիմնախնդիրները», բաղկացած չորս ենթագլուխներից և եզրակացություններից: Առաջին ենթագլխում՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման գործընթացը կրթության բարեփոխումների համատեքստում», հետազոտության հիմնախնդրի վերաբերյալ առկա աշխատությունների ուսումնասիրության և վերլուծության հիման վրա դիտարկվում է Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման գործընթացը կրթության բարեփոխումների շրջափուլերում (1991-2014թթ.):

Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների երրորդ շրջափուլը (1999-2005 թթ.) կարելի է բնորոշել որպես կայացման ժամանակաշրջան: Այս շրջափուլն ուղղված է կրթության որակի բարելավմանը և Հայաստանի կրթության համակարգի համապատասխանեցմանը եվրոպական չափանիշներին, ինչպես նաև կրթության մատչելիության և շարունակականության ապահովմանը: Սակայն Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն և հետբուհական կրթության ոլորտներում դեռևս մի շարք խնդիրներ գոյություն ունեն: Այդ իսկ պատճառով, հիմք ընդունելով մեր հետազոտության արդյունքների բովանդակային վերլուծությունները՝ առաջարկում ենք այդ հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված հետևյալ դրույթները.

1. Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության կառավարման խնդիրները պետք է դիտարկել Բոլոնիայի գործընթացի համատեքստում, որը ենթադրում է կրթության որակի ապահովման, ինչպես նաև կառավարման համակարգի բարելավման անհրաժեշտությունը:
2. Կրեդիտային համակարգով աշխատող բուհերի համար ավարտական փաստաթուղթը (օրինակ՝ բակալավրի կամ մագիստրոսի դիպլոմը) տրվում է որոշակի առարկայական մոդուլների գծով կուտակված կրեդիտների անհրաժեշտ քանակի առկայության դեպքում: Դա նշանակում է, որ եթե ուսանողը չի հաղթահարում որևէ առարկայի գծով գնահատականի նվազագույն անհրաժեշտ շեմը, ապա իրեն հնարավորություն է տրվում շարունակելու ուսումը՝ հետագայում կրկնելով այդ առարկայական կուրսը և հավաքելով կրեդիտների անհրաժեշտ քանակը: Մինչդեռ գործող համակարգով ուսանողը նույնիսկ մեկ առարկայից բացասական արդյունք ստանալու դեպքում հեռացվում է բուհից:
3. Կրեդիտների անհամադրելիությունը նույնպես խոչընդոտ է հանդիսանում կրեդիտների փոխձանաչման և ուսանողների շարժունության համար: Այստեղ չափազանց մեծ է ԿԳՆ-ի դերակատարությունն ու մոտեցումը, համաձայն որի՝ Հայաստանի և Արցախի բոլոր բուհերը պետք է մշակեն կրեդիտային համակարգով ուսումնառության կազմակերպման իրենց սեփական կարգերը, որոնք պետք է բխեն ՀՀ ԿԳՆ-ի կողմից

հաստատված օրինակելի կարգից՝ նպաստելու կրեդիտների համադրելիության ապահովմանը:

4. Բուհերի միջև անհրաժեշտ է ստեղծել հավասար մրցակցային պայմաններ: Ե՛վ պետական, և՛ ոչ պետական բուհերին պետք է անվճար ուսուցման հնարավորություն ընձեռել, պետական կարգավիճակի դիպլոմ շնորհել և այլն:

Առաջարկում ենք նաև Հայաստանի և Արցախի բուհերում ստեղծել խորհրդատվական կենտրոններ, որոնք դասախոսական անձնակազմին և ուսանողներին բարձրագույն կրթության համակարգում իրականացվող ներկայիս բարեփոխումների, Բոլոնիայի գործընթացի և կրեդիտային համակարգի վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկատվություն կտրամադրեն: Այդ կենտրոնների գործունեությունը նպատակաուղղված է հատուկ խորհրդատուների միջոցով Բոլոնիայի գործընթացին վերաբերող ցանկացած հարցի մասին բուհում սպառիչ տեղեկատվության մշտական ապահովմանը: Կարծում ենք՝ խորհրդատվական կենտրոնների հիմնումը կնպաստի նաև կրեդիտային համակարգի վերաբերյալ բուհերում առկա ապատեղեկատվության վերացմանը և կնպաստի Բոլոնիայի գործընթացի անխաթար իրագործմանը:

Երկրորդ ենթագլխում՝ **«Բարձրագույն կրթության համակարգի փոխակերպումը. կառավարման միասնական մոտեցումներն ու հիմնախնդիրները»**, հանգամանորեն ցույց է տրվում, որ Հայաստանի և Արցախի անկախացումից հետո կրթությունը դիտվում է որպես ազգային պետականության հաստատման, տնտեսական վերելքի և հասարակության բարգավաճման որոշիչ գործոն և այժմ հանդիսանում է գերակա ուղղություն: Հետևաբար, Հայաստանի և Արցախի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հեռանկարային պահանջները, մտավոր ներուժի պահպանման և առավել արդյունավետ զարգացման խնդիրները խիստ անհրաժեշտ են դարձել երկու հանրապետությունների կրթական համակարգերի բազմակողմանի բարեփոխումների իրականացման համար: Վերջինս կապահովի համակարգի համապատասխանությունը շուկայական տնտեսության պահանջներին և կնպաստի, որ պատրասվող մասնագետների գիտելիքների մակարդակն ու որակավորման աստիճանները համապատասխանեն միջազգային աշխատաշուկայի պահանջներին:

Հարկ է նշել, որ բարեփոխումների իրականացման համար լուրջ խոչընդոտ էր նաև օրենսդրական անկատարությունը: Մինչև 1999 թ. «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը կրթական համակարգը կանոնակարգվում էր կրթական քաղաքականության հայեցակարգերով, և դեռևս գործում էին խորհրդային ժամանակաշրջանում ընդունված կրթակարգերը, որոնք պետք է ժամանակավորապես հիմք ծառայեին բարձրագույն կրթության համակարգի բարեփոխումների և հետագա զարգացման համար: Սակայն պարզ դարձավ, որ դրանք չեն կարող բավարարել առկա իրավիճակն արդեն իսկ հասարակական

կյանքում տեղի ունեցած փոփոխությունների պատճառով, և դրանց զգալի մասը կենսունակ չէին:

Հետագայում՝ 1999 թ. ապրիլի 14-ին, երբ ընդունվեց «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքը, սահմանվեցին կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունքները, կրթական իրավունքի պետական երաշխիքները, կրթական համակարգի հիմնական կառուցվածքային տարրերը՝ կրթական ծրագրերը, դրանց նպատակներն ու իրականացման եղանակները, կրթության ձևերը, ուսումնական հաստատությունների տիպերն ու կարգավիճակները, կրթական համակարգի կառավարման բնագավառում տարբեր մարմինների իրավասությունները, կրթական համակարգի տնտեսական հիմքերը, սոցիալական երաշխիքները: Միաժամանակ օրենքը բավարար հիմքեր ապահովեց կրթական համակարգի կառուցվածքային վերափոխումների համար:

Քննարկվող հիմնահարցը ամբողջական դարձնելու նպատակով նշենք, որ ատենախոսության սույն ենթազվխում հանգամանորեն դիտարկվում են նաև Հայաստանում և Արցախում բարձրագույն կրթության ոլորտում իրականացվող բարեփոխումների ուղղությամբ արձանագրված մի շարք ձեռքբերումներ, որոնցից են՝ ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ձևավորումը, պետության աջակցությամբ նոր բուհերի ստեղծումը, կրթության բովանդակության մեջ և կառավարման համակարգում բարեփոխումների իրականացումը, Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքին Հայաստանի ինտեգրումը և այլն:

Այսպիսով, բարձրագույն կրթության համակարգի վերափոխումը իրականացավ երկու ուղղություններով՝

- համակարգային՝ միտված կրթության խորհրդային համակարգի թերությունների վերացմանը,
- արտահամակարգային՝ միտված կրթությանը ներկայացվող նոր պահանջների բավարարմանը:

Այսպիսով, պատահական չէին Հայաստանի անկախացումից հետո կրթական համակարգում տեղի ունեցող զգալի փոփոխությունները՝ նոր օրենքների ընդունումը, նորմատիվային ակտերի վերանայումը, որոնք կրթական համակարգի վարչարարության որոշակի փոփոխության հանգեցրին: Բացի այդ, տևական ժամանակ բարձրագույն մասնագիտական կրթության դաշտում չկար հստակ մշակված միասնական քաղաքականություն: Ներկայումս բարձրագույն կրթության ոլորտում իրականացված և ընթացիկ բարեփոխումների գերնպատակը կրթության որակի ապահովումն ու բարելավումն է, որը ենթադրում է կրթական ծրագրերի ճկունացում ու արդիականացում, ներքին և արտաքին աշխատաշուկաների պահանջներին համապատասխանեցում և այլն:

Ատենախոսության երրորդ գլխի երրորդ ենթազվխում լուսաբանվում է **«Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության բարձրագույն կրթության միասնական կառավարման և կարգավորման**

առանձնահատկությունները» խորագրով հիմնահարցը: Հանգամանորեն ցույց է տրվում, որ Հայաստանի ներկայիս պետական կառավարման համակարգը ձևավորվել է նախկին խորհրդային կառավարման համակարգի հիման վրա և իր վրա կրել անցումային շրջանի տնտեսության զարգացման հիմնախնդիրների կնիքը: Վերջինս նախ արտահայտվել է նոր ճյուղային կառույցների ստեղծմամբ, որոնք բացակայում էին Խորհրդային Հայաստանում: Դրա հետ մեկտեղ շուկայական տնտեսության պահանջներին համապատասխան տեղի են ունենում այդ կառույցների բովանդակային փոփոխություններ և կառավարման կազմակերպական կառուցվածքների նոր ձևավորումներ: Իսկ նորաստեղծ Արցախի Հանրապետության կառավարման համակարգը ձևավորվել է Հայաստանի պետական կառավարման համակարգի հիման վրա, և պետական կառավարման կառուցվածքային փոփոխություններն ընթացել են միասնական քաղաքականության և ռազմավարական առաջնահերթությունների տեսքով:

Ատենախոսության երրորդ գլխի չորրորդ ենթագլխում հանգամանորեն քննության են առնվում **«Մասնագիտական կրթական ծրագրերի մշակման մոտեցումների միասնական նոր մոդելի առանձնահատկությունները»** խորագրով հիմնահարցը: Ուսումնասիրությանն առնչվող համապատասխան աղբյուրների և այլ նյութերի համակողմանի ուսումնասիրումը հնարավորություն է ընձեռել գիտամանկավարժորեն ուսումնասիրելու նաև մասնագիտական կրթական ծրագրերի մշակման միասնական մոդելի առանձնահատկությունները: Հանգամանորեն ցույց է տրվում, որ ներկայումս հաշվի առնելով կրթության ոլորտում առկա բազմազանությունը՝ Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության երկմակարդակ համակարգերի (բակալավրիատ, մագիստրատուրա) անցման փուլում կրթական ծրագրերի բովանդակությունը պետք է հստակեցվի՝ հիմնվելով մասնագետների պատրաստման տվյալ մակարդակի նպատակների ու խնդիրների վրա: Բնութագրվում են կրթական ծրագրերի կառուցվածքը, բովանդակությունը, նպատակներն ու խնդիրները, միաժամանակ առաջարկվում է նաև ուսումնական ծանրաբեռնվածության հաշվարկման մեթոդաբանությունը, որը հիմնված է մի շարք քայլերի հաջորդական իրականացման սկզբունքի վրա: Դիտարկվում են նաև կրթական վերջնարդյունքների և կրեդիտներով արտահայտված ուսումնական բեռնվածության փոխադարձ կապը, ինչպես նաև կրթական վերջնարդյունքների դասակարգման ամենարդյունավետ ձևերը: Աշխատանքում ուսումնասիրությունների հիման վրա համապատասխան աղյուսակներում նորովի ներկայացվում են բակալավրի և մագիստրոսի ծրագրերի նպատակները և վերջնարդյունքները, դասավանդման և ուսումնառության մեթոդների, ինչպես նաև գնահատման ձևերի և մեթոդների ընտրությունը, դասընթացի պլանավորման և ուսանողից պահանջվող աշխատաժամանակի հաշվարկման դասախոսի ձևաթերթը, դասընթացի բեռնվածության ճշգրտման ուսանողի ձևաթերթը, այնուհետև գիտականորեն հիմնավորվում են քննարկվող հիմնահարցի վերաբերյալ արված առաջարկությունները:

Ատենախոսությունն ավարտվում է **ընդհանուր եզրակացություններով**.

1. Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման հիմքում ընկած են ազգային հոգևոր-մշակութային ընդհանուր արժեքները, ինչպես նաև հայ ավանդական մանկավարժական գաղափարները: Այսուհանդերձ, Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգն ամբողջությամբ փոխակերպվեց Հայաստանի կրթության համակարգի առանձնահատկություններին համապատասխան՝ առաջացնելով Արցախի բարձրագույն կրթության քաղաքականության մշակման անհրաժեշտություն:
2. Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգի փոխակերպման գործընթացն ու զարգացման ներկայիս միտումները էապես պայմանավորված են Հայաստանի բարձրագույն կրթության համակարգի զարգացման միտումներով: Այդ փոխպայմանավորվածությունը հանգեցրեց մեկ միասնական կրթական տարածքի ձևավորմանը և համապատասխանաբար միասնական կրթական ծրագրերի մշակմանն ու որակավորումների շնորհմանը:
3. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի ուսումնասիրության արդյունքում դուրս են բերվել այնպիսի օրինաչափություններ, որոնց միջոցով բացահայտվել են այդ համակարգերի կայացման մի շարք համանման առանձնահատկություններ ու զարգացման միտումներ:
4. Արցախում համալսարանի ստեղծումը հնարավորություն ընձեռեց ստեղծելու համագործակցային արդյունավետ կապեր Հայաստանի բուհերի հետ՝ պատրաստելու միջազգային չափանիշներին համապատասխան մասնագետներ: Այդ համագործակցային կապերի հաստատումից ի վեր Հայաստանի և Արցախի բուհերում ձեռնարկվում և իրականացվում է համալիր միջոցառումների ծրագիր, որը նպատակաուղղված է համաշխարհային կրթական բարեփոխումներին Հայաստանի և Արցախի մասնակցությամբ:
5. Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն կրթության համակարգերի համակողմանի վերլուծության արդյունքում ներկայացվել են մասնագիտական կրթական ծրագրերի մշակման մոտեցումների նոր մոդել և դրա առանձնահատկությունները, որոնք նպատակաուղղված են երկու հանրապետությունների բուհերի ուսումնական գործընթացների միասնական կառավարման սկզբունքների, գործառույթների և մեթոդների կատարելագործմանը:

Ատենախոսությունը կարելի է ավարտել այն համոզմամբ, որ հայ դպրոցի, մասնավորապես, բարձրագույն դպրոցի և մանկավարժական մտքի ամբողջական պատմությունը ստեղծելիս կարելի է օգտագործել նաև մեր համեստ ուսումնասիրությունը, իսկ նրանում գիտամանկավարժորեն լուսաբանված

Հայաստանի և Արցախի բարձրագույն միասնական կրթական տարածքի ձևավորման, փոխակերպման ու զարգացման դրույթները կարող են հիմք հանդիսանալ հետագա լրացուցիչ հետազոտությունների համար:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հետևյալ հրատարակություններում՝

1. Ասրյան Լ.Վ., Կրթության մշակութային մարտահրավերները Հայաստանի Հանրապետությունում, «Կրթության կառավարում» բանբեր 2(22), Եր., 2012, էջ 6-12:
2. Ասրյան Լ.Վ., Հայկական բարձրագույն կրթական համակարգի սկզբնավորման ու զարգացման գործընթացը մինչև 21-րդ դարը, «Մանկավարժություն և հասարակական գիտություններ» բանբեր 2(29), Եր., 2013, էջ 35-47:
3. Ասրյան Լ.Վ., Ավանեսյան Ա.Ս., Արցախի կրթական համակարգի զարգացման փուլերը, Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի լրատու/Գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու, Եր., 2014, էջ 368-375:
4. Ասրյան Լ.Վ., Ավանեսյան Ա.Ս., Լեոնային Ղարաբաղի բարձրագույն նոր կրթական համակարգի ձևավորման ու զարգացման հիմնական ուղղությունները և նրա սերտաճումը Հայաստանի կրթական համակարգի հետ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր» պրակ 1, Ստեփ., 1/2014, էջ 116-125:
5. Ասրյան Լ.Վ., Խորհրդային Ադրբեջանի գաղութային, սոցիալ-տնտեսական և կրթական քաղաքականության հետևանքները Լեոնային Ղարաբաղում, «Մանկավարժական միտք», Եր., 1-2/2014, էջ 278-286:
6. Ասրյան Լ.Վ., Ավանեսյան Ա.Ս., Բարձրագույն կրթության համակարգի բարեփոխումները. ծրագրումը և միասնական կառավարման հիմնախնդիրները համահայկական կրթադաշտում, «Մանկավարժություն և հասարակական գիտություններ» բանբեր 2(31), Եր., 2014, էջ 409-429:
7. Ասրյան Լ.Վ., ՀՀ և ԼՂՀ բարձրագույն կրթության համակարգերի փոխակերպման գործընթացը կրթության ոլորտի բարեփոխումների համատեքստում, Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի լրատու/ Գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու, Եր., 2015, էջ 375-386:

АСРЯН ЛИЛИЯ ВЯЧЕСЛАВОВНА

ПРОБЛЕМЫ ТРАНСФОРМАЦИИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ И РЕСПУБЛИКИ АРЦАХА

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 “Теория и история педагогики”.

Защита диссертации состоится 10.06.2016г. в 14⁰⁰ на заседании специализированного совета 065 ВАК по педагогике, действующего при ЕГУ. Адрес: 0025, г. Ереван, улица Абовяна 52^а, корпус факультета армянской филологии ЕГУ, 203 аудитория.

РЕЗЮМЕ

Актуальность темы. После провозглашения независимости Республики Армения (21 сентября 1991 года), Республика Арцах также получила политическую независимость (2 сентября 1992 года). Обе республики приступили к формированию систем, структур и механизмов в области экономики, образования, науки и культуры. Армения и Арцах были направлены на решение социально-экономических, политических, культурных и образовательных проблем. Соответственно, развитие и реализация образовательной политики и применение системных процессов стали ключевыми проблемами для создания армянского образовательного пространства.

Цель исследования. Целью исследования является идентификация систем высшего образования, изучение объективных закономерностей их развития, а также направления системной трансформации в Республике Армения и в Республике Арцах.

Задачи исследования. Основные задачи исследования заключаются в следующем: изучить и сравнить предпосылки формирования систем высшего образования Республики Армения и Республики Арцах, а также особенности их исторического развития; сравнить и определить сходства, различия, а также основания и закономерности взаимодействия систем высшего образования двух республик; обосновать гармонизацию системы высшего образования Арцаха с процессами развития и реформирования системы высшего образования РА.

Научная новизна диссертации. В диссертации были по-новому разъяснены вопросы, связанные с трансформацией систем высшего образования в Армении и Арцахе, которые направлены на формирование одного единого образовательного пространства. Кроме того, были проиллюстрированы проблемы и предлагаемые решения для реформирования трансформации систем высшего образования двух республик.

Основные положения выносимые на защиту.

1. Направления для формирования и развития систем высшего образования Армении и Арцаха, в частности, политики высшего образования, механизмы, организационные принципы и методы, основаны на ряде общих особенностей и закономерностей.

2. Текущее состояние системы высшего образования Арцаха, процесс трансформации и перспективы развития обусловлены тенденциями развития системы высшего образования Армении. Соответственно, одним из ключевых факторов, способствующих сбалансированному развитию системы высшего образования является формирование одного единого образовательного пространства, которое обосновывает необходимость для создания совместных образовательных программ;

3. Для формирования одного единого образовательного пространства Армении и Арцаха, а также для разработки соответствующих совместных образовательных программ, необходима такая модель, которая включит в себя объединенные подходы и механизмы, обеспечивающие мобильность студентов.

Теоретическая значимость исследования. Заключение исследования, представленные в диссертации, имеют научную ценность и направлены на применение новых подходов управления высшего образования в Армении и Арцахе.

Практическая значимость исследования. Диссертация может служить существенным дополнением в истории армянской педагогики и быть основой для дальнейших дополнительных научных исследований. Разработки диссертации могут быть широко использованы в педагогике и смежных науках, в частности, на курсах, касающихся организовывания и управления образования и политики высшего образования.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав (девяти подглав), выводов и библиографии. Работа изложена на 157 страницах компьютерного текста.

LILIYA VYACHESLAV ASRYAN

TRANSFORMATION ISSUES OF HIGHER EDUCATION SYSTEMS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA AND THE REPUBLIC OF ARTSAKH

Dissertation for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences on the speciality 13.00.01 “Theory and History of Pedagogics”.

The defence of the dissertation will take place on 10.06.2016 at 14⁰⁰, at the session of Specialized Council on Pedagogy 065 HAC (Higher Attestation Commission) in the YSU. Address: 0025, 52^a Abovyan Str., Yerevan, YSU, Faculty of Armenian Philology, Auditorium N 203.

SUMMARY

The actuality of the research. After the independence of the Republic of Armenia (21 September 1991), the Republic of Artsakh also gained political independence (2 September 1992), and both republics embarked upon formation of systems, structures and mechanisms in the fields of economy, education, science and culture. Armenia and Artsakh aimed to solve socio-economic, political, cultural and educational problems unitedly. Respectively, the development and implementation of education policy and application of systemic processes became crucial issues for the creation of Armenian education area.

The aim of the research. The study and identification of higher education systems, the objective patterns of their development as well as directions of systemic transformation in the Republic of Armenia and in the Republic of Artsakh.

The objectives of the research. The main objectives derived from the aim of the research are as follows: to study and make a comparative analysis of grounds forming higher education systems of the Republic of Armenia and the Republic of Artsakh as well as peculiarities of their historical development; to identify the generalities, differences as well as peculiarities of interaction of higher education systems of Armenia and Artsakh; to substantiate the harmonization of higher education system of Artaskh with the development and reformation processes of RA higher education system.

The scientific novelty of the dissertation. A new approach has been made to the substantiation of the transformation of higher education systems in Armenia and Artsakh aimed at the formation of one united education area. Besides, the issues and proposed solutions to the reformation of transformation of higher education systems in the Republic of Armenia and in the Republic of Artsakh have been newly illustrated.

The main provisions set for the dissertation defence. 1. The main directions of the formation and development of higher education systems of Armenia and Artaskh, in particular higher education policies, mechanisms, organizational principles and methods are based on a number of peculiarities and similar patterns; 2. The current higher

education system of Artsakh, the transformation process, and perspectives of development are conditioned by the tendencies of development of RA higher education system. Accordingly, one of the key factors fostering balanced development of higher education system of Artsakh is the formation of one united education area which settles the necessity to create joint education programs and award qualifications respectively; 3. To form one united education area for Armenia and Artsakh as well as to develop joint education programs, it is necessary to elaborate a model which will include united approaches and mechanisms ensuring student mobility.

The theoretical significance of the research. The research conclusions presented in the dissertation are of scientific value and are aimed at the application of new approaches to the management of higher education in Armenia and Artsakh.

The practical significance of the research. The elaborations and materials developed in the dissertation can be widely used within the scope of pedagogics and related spheres of science, particularly in the courses relating organization and management of education and higher education policy.

The structure and volume of the dissertation. The dissertation consists of introduction, three chapters (nine subchapters), conclusion and bibliography. The computer page number of the dissertation is 157.